

STUDY GUIDE

NEDERLANDS

Deel 1

1914 – 1918

Het burgerleven onder de bezetting

Hoofdstuk 1 – Augustus 1914: het leven in België.

- 1.1. De voedselpaniek.
- 1.2. De economische toestand in België aan het begin van de oorlog.
- 1.3. De invasie.

Hoofdstuk 2 – Problemen om aan eten te komen.

- 2.1. Het leven van de huisvrouw.
- 2.2. De explosie van de prijzen.
- 2.3. De zwarte markt.

Hoofdstuk 3 – De hulp aan de bevolking.

- 3.1. Eerste voedselhulp aan de bevolking.
- 3.2. De officiële voedselbedeling.
- 3.3. De voedselhulpactie.
- 3.4. Buitenlandse hulp.
- 3.5. Organisatie van de buitenlandse hulp.
- 3.6. De Commission for Relief in Belgium.
- 3.7. Immuniteit van de ingevoerde goederen.
- 3.8. Hoe raakt de hulp tot bij de bevolking?

Hoofdstuk 4 – De grote figuren van de voedselhulp.

- 4.1. Ernest Solvay.
- 4.2. Emile Francqui.
- 4.3. Herbert Hoover.

- 4.3.1. Herbert Hoover: identiteitskaart.
- 4.3.2. De mens Herbert Hoover.
- 4.3.3. De eerste humanitaire acties van H. Hoover.

Hoofdstuk 5 – De financiering van de ravitaillering.

- 5.1. De nood aan fondsen.
- 5.2. Herkomst van de fondsen.
- 5.3. Amerika vecht mee: gevolgen voor de CRB.
- 5.4. De naoorlogse periode.

Deel 2

1914 – 1918

Het soldatenleven tijdens de Grote Oorlog

1. De aanloop tot de oorlog.
2. Een moord steekt de lont in het kruitvat.
3. Augustus 1914: België tot oorlog gedwongen.
4. Hoe zal België zich verdedigen?
5. De Duitse opmars.
6. Het Belgisch leger biedt weerstand.
7. Het lot van de bevolking.
8. Ondertussen aan het front...
9. De totale oorlog.
10. 1916: annus horibilis.
11. Het jaar van het verschil: 1917.
12. Het beslissende jaar: 1918.
13. Een balans.

Deel 1

1914-1918

Het burgerleven onder de bezetting

Hoofdstuk 1 – Augustus 1914: het leven in België.

1.1 De voedselpaniek

Nauwelijks raakt het nieuws van de nakende oorlog bekend of de voedselpaniek breekt uit. Hij broeit in feite al verscheidene dagen. De kruideniers, de eier- en botterventers en de beenhouwers worden overrompeld en kunnen de bestellingen die hen om de oren vliegen, niet bijhouden. Maar op de ochtend van 3 augustus barst de stormloop pas goed los.

Uit vrees om achter het net te vissen gaat iedereen zelf zijn bestellingen ophalen. Overal breken kleine opstootjes uit. Radeloos proppen vrouwen hun tassen, zakken, valiezen vol met alles wat ze kunnen bemachtigen. Ze gaan naar de winkel om koffie en suiker te kopen. Ze komen triomfantelijk met een bol kaas en macaroni weer naar buiten...

In de eerste uren al beseffen de mensen dat deze oorlog heel snel zal leiden tot economische armoede en progressieve voedselschaarste. Ze willen tot elke prijs eten kopen.

Lange wachtrij om boter te kopen.

Zonder geld is er niets meer te krijgen...

Er is niet alleen de voedselpaniek, de spaarders vrezen bovendien voor een devaluatie van het geld. Velen verdringen zich aan de loketten van de banken om hun briefjes in te ruilen voor zilver- of goudstukken, omdat ze denken dat die hun waarde zullen behouden.

Wachtrij aan de Nationale Bank voor de inruiling van bankbiljetten.

Het muntstuk van 100 centiem wordt onvindbaar. Sommige handelaars weigeren zelfs klanten te bedienen die willen betalen met een biljet. Men moet over het juiste bedrag in munten beschikken...

De Nationale Bank remt de paniek af door de uitgifte van kleine coupures.

Briefje van 5 frank, uitgegeven in augustus 1914

Verschillende munten in omloop

1.2 De economische toestand van België aan het begin van de oorlog

Aan het begin van de oorlog bedraagt de Belgische graanoogst $\frac{1}{4}$ van wat er in het land wordt verbruikt. België voert $\frac{3}{4}$ van zijn graanvoorraad in. Die invoer komt binnen via Antwerpen. Na de eerste oorlogsmaand al doet de stad dienst als bastion voor koning Albert en zijn leger. De bombardementen zijn hevig. Vanaf de tweede maand wordt de haven gesloten voor alle buitenlandse handel. Door de Duitse opmars moet het Belgische leger de stad opgeven en beslist zich terug te trekken in de richting van de IJzer. De bevolking van haar kant verlaat de stad en vlucht naar Nederland. De Duitsers nemen een dode stad in en sluiten de haven definitief. België moet machteloos toezien hoe zijn enige levensader wordt afgesneden...

Lossen van graan in de haven van Antwerpen

De Antwerpse kade, met op de achtergrond het "Graanhuis"

1.3 De invasie

In de eerste dagen van de oorlog stromen de Duitse troepen België binnen. Ze willen zo snel mogelijk Noord-Frankrijk bereiken. In het zuiden van het land bezetten de Teutoonse soldaten elk gehucht. Dan begint een terreurbewind: plunderingen, vorderingen, platbranden van boerderijen en woningen, deporteren en vermoorden van burgers... dat is het trieste lot dat voor de bevolking is weggelegd. Die tragische situatie werkt de morele en fysieke ellende van de mensen alleen maar in de hand.

Naarmate de maanden verstrijken versterkt de Duitse bezetter zijn greep en eist dat alle Belgische gezinnen bijdragen tot de oorlogsinspanning. Dat is de wet van de vorderingen.

Koper wordt opgeëist voor de fabricage van obussen, paarden en honden worden door het leger meegenomen. Ook wol moet worden ingeleverd en daartoe worden vaak zelfs de matrassen leeggeschud...

Aan de Duitse eisen valt niet te ontkomen, want de soldaten krijgen het bevel de huizen te doorzoeken om te vinden wat ze nodig hebben...

Ruïne van een afgebrand huis

Hoofdstuk 2 – Problemen om aan eten te komen

2.1. Het leven van de huisvrouw

De Eerste Wereldoorlog zal de sociale levensomstandigheden van de vrouw in de maatschappij grondig veranderen. De vrouw moet haar status van echtgenote en moeder vaak inruilen voor de rol die tot dan was weggelegd voor haar echtgenoot.

De afwezigheid van de man, vertrokken naar het front of gevangengenomen, berooft niet alleen het gezin van zijn kostwinner, maar de maatschappij van arbeidskrachten. De vrouw neemt geleidelijk een sleutelfunctie in het economisch leven van het land in. Ze gaat uit werken en dankzij haar werk kan het gezin in zijn behoeften voorzien. Die feitelijke status blijft ook na de oorlog verworven.

Maar eer het zover is, stelt de echtgenote, bij het begin van dit conflict, alles in het werk om haar gezin van ontbering te vrijwaren. Urenlang schuift ze aan in de rijen voor de winkels om aan eten te komen. Tijdens die jaren van ontbering moet ze al haar vindingrijkheid aanspreken om het hoofd te bieden aan tekorten allerhande (eten, kleren, schoenen...).

2.2. De explosie van de prijzen

Door de stormloop van de huisvrouwen op alle mogelijke voedingswaren slinken de voorraden snel. En zoals gebruikelijk is in situaties waarbij de vraag het aanbod overtreft, swingen de prijzen al snel de pan uit.

Ter informatie geven we u hieronder de prijs van enkele producten in 1913 en wat er in de oorlog voor gevraagd werd...

De tarwe kostte 20,98 frank per 100 kilogram; tijdens de oorlog moest er 500 tot 600 frank voor neergeteld worden.

De boter kostte gemiddeld 3,12 frank per kilogram; die prijs steeg tot 40 frank.

De aardappelprijs steeg van 8,48 frank per 100 kilogram tot 400 frank.

De tabaksprijs steeg van 256,22 frank per 100 kilogram tot 10 000 frank!!!
Rundvlees van 1,96 frank per kilogram werd verkocht voor 30 frank.
Varkensvlees van 1,57 frank per kilogram is onvindbaar tegen 40 frank.
Voor bloem van 0,30 frank per kilogram wordt 18 frank neergeteld.
De prijs van suiker stijgt van 0,64 frank per kilogram tot 19 frank.
Zeep kostte 0,45 frank per kilogram; nieuwe prijs: 30 frank.
Voor koffie van 0,60 frank per kilogram werd 85 frank gevraagd.
Cichorei van 0,50 frank per kilogram kostte 18 frank.
Chocolade kostte 5 frank per kilogram; nieuwe prijs: 110 frank per kilogram.
De melkprijs steeg van 0,24 frank per liter tot 1,25 frank per liter.

2.3. De zwarte markt

Sommigen menen munt te moeten slaan uit deze crisissituatie door de ellende van de anderen uit te buiten. In deze moeilijke tijden waarin de maag de wet dicteert, waarin de maag God is, heeft de prijs weinig belang, als men maar gespaard blijft van de hongersnood. En dus verlaten weinig gewetensvolle individuen de stad om alles op te kopen wat ze kunnen op het platteland, waar nog eten wordt gevonden op de boerderijen. Terug in de stad wachten ze het juiste ogenblik af om op de zwarte markt hun waren tegen woekerprijzen te verkopen. Niets kan hen tegenhouden, zelfs niet het feit dat ze te allen tijde door de Duitsers voor hun verderfelijke praktijken kunnen worden aangehouden en veroordeeld.

Controle op de zwarte markt, op de tram.

Er zijn er zelfs die het idee opvatten om te knoeien met verbruiksgoederen... Zo duikt er boter op zonder melk, gewoon een schaamteloze mengeling van margarine, diverse vetten, olie, kleurstoffen... kortom alles behalve boter. Bloem kan dan weer vermengd worden met krijt, gips, stijfsel en andere, even onverteerbare producten. Terwijl met dergelijke praktijken de portefeuilles van de welstellenden worden gelicht, worden de omstandigheden waarin de minderbegoeden moeten leven, steeds onhoudbaarder. Elke dag worden massa's werknemers en arbeiders op straat gegooid omdat ze door de oorlog hun werk verliezen of uit hun werkplaatsen worden gejaagd. Hoe kan ervoor gezorgd worden dat de armen tenminste iets hebben om niet van de honger te sterven?

Hoofdstuk 3 – De hulp aan de bevolking

3.1. Eerste voedselhulp aan de bevolking

De eerste voedselhulp aan de bevolking is te danken aan de Brusselse burgemeester Adolphe Max.

Zijn hulp is in eerste instantie bestemd voor de kinderen. Hij richt verscheidene schoolkantines in en zorgt dat behoeftige kinderen dagelijks een kom soep krijgen. Erg snel breidt zijn actie zich uit tot de overige gemeenten van de agglomeratie.

Om speculatie met voedingsmiddelen tegen te gaan koopt hij grote hoeveelheden rijst, bloem en zout op en slaat die producten op in gemeentelijke magazijnen, vanwaar ze vervolgens worden herverdeeld.

Maar de honger bedreigt niet alleen de kinderen. Daarom worden er refters voor behoeftige volwassenen ingericht. Ook zij krijgen elke dag een kom soep en brood.

Ondanks zoveel gulheid steekt een cruciaal probleem de kop op: al snel raakt het geld op en bovendien moet het land ook voorzien in de voedingsbehoeften van de Duitse militairen. Dat is er te veel aan.

En dan verschijnt de Belgische industrieel Ernest Solvay op het toneel aan de zijde van Adolphe Max. Hij stort een bedrag van één miljoen frank in de kas van het Brusselse hulpcomité. Die actie is de eerste officiële stap naar de oprichting van het “Nationaal Hulp- en Voedingscomité”, waarvan Ernest Solvay het voorzitterschap waarneemt. Op het terrein is het Emile Francqui die belast wordt met de moeilijke taak het Comité te beheren.

Adolphe Max Ernest Solvay Emile Francqui

3.2. De officiële voedselbedeling

Om alle speculatie te voorkomen wordt de officiële prijs van de belangrijkste voedingswaren vanaf 15 augustus 1914 bij koninklijk besluit vastgelegd.

Vanaf dat ogenblik stellen de provinciegouverneurs, in samenwerking met de burgemeesters, alles in het werk om de belangrijkste voedingsmiddelen op te eisen en te herverdelen tegen de wettelijk vastgelegde prijs. Alle pogingen tot misbruik worden bestraft met de inbeslagneming van de waren en een gevangenisstraf.

Deze maatregelen kunnen evenwel niet beletten dat de zwarte markt zowat overal welig tiert. De bekoring van de winst is te groot...

3.3. De voedselhulpactie

De verantwoordelijken van het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit beseffen erg snel dat ze hun hulp zullen moeten uitbreiden tot ver buiten het Brusselse Gewest. Tal van agglomeraties in heel het land worden immers op hun beurt geconfronteerd met de nood van hun bevolking. Daarom stelt het Nationaal Comiteit aan de gemeenten die subsidies willen, voor om lokale hulpcomités op te richten. Zo ontstaat een groot netwerk voor onderlinge hulpverlening. De lokale comités geven het Nationaal Comiteit een overzicht van hun financiën, levensmiddelen en goederen, waarna het Nationaal Comiteit overgaat tot een billijke herverdeling van alle voorraden op basis van de globale quota van de beschikbare rantsoenen. De door Ernest Solvay geschonken geldsom wordt aangevuld met schenkingen uit zowat alle hoeken: banken, industriële en handelsinstellingen, particulieren, ...

De giften stromen toe en weldra beschikt men over voldoende middelen om de hoogste nood te lenigen. Maar de vraag neemt almaar toe, zodat er een schaarste dreigt. Bovendien wordt er een oproep gelanceerd om de bevolking van de drie Noord-Franse departementen, die verstikken in de hel van de oorlog, te hulp te snellen...

3.4. Buitenlandse hulp

Van bij zijn aantreden legt Ernest Solvay rekenschap af van zijn demarches bij twee ministers van Buitenlandse Zaken in België en verzekert zich van hun medewerking.

De eerste is een Spanjaard, de heer Villalobar, de tweede een Amerikaan, de heer Brand Whitlock. Aangezien Spanje en Amerika zich neutraal opstellen in het conflict, worden deze ministers zonder problemen door Duitsland erkend.

Hun hulp zal uiterst kostbaar blijken te zijn, want als België er niet meer in slaagt zijn behoeften alleen te financieren, zal de hulp uit het buitenland moeten komen. En zo verbinden de heren Villalobar en Whitlock zichzelf en hun land om de berooide Belgische en Franse bevolking humanitair te ondersteunen. Later wordt hun voorbeeld gevolgd door hun Nederlandse collega, de heer van Vollenhoven, wiens land eveneens neutraal is.

De heer Villalobar

De heer Whitlock

3.5. De organisatie van de buitenlandse hulp

Door hun aanwezigheid bewerkstelligen de heren Villalobar en Whitlock de wettelijke en neutrale erkenning van het Hulpcomiteit door de Duitse bezetter. Meer dan eens komen ze bij de vijand tussenbeide ten gunste van Belgen die met gevangenschap of met de dood worden bedreigd.

Nu de verantwoordelijken het er unaniem over eens zijn dat buitenlandse hulp broodnodig is, blijft het probleem van de manier waarop die hulp in België moet geraken. Hoe kunnen de oorlogvoerenden worden overtuigd om deze hulp toe te laten?

Daartoe wenden de heren Villalobar en Whitlock al hun invloed aan. Vanaf 15 oktober 1914 nemen zij contact op met gouverneur-generaal von der Goltz, die hen de 16e al de officiële verzekering geeft dat de levensmiddelen welke onder hun garantie worden ingevoerd, niet zullen worden opgevorderd door de militaire overheid en uitsluitend ter beschikking van het Comiteit zullen blijven. De Duitsers zijn maar al te blij dat ze zich niet hoeven in te laten met de ravitaillering van de bevolking, wat ze als bezetter in principe nochtans verplicht zijn. Engeland van zijn kant blijft evenmin blind voor de ontberingen van de Belgische bevolking en omdat de Britten niet verantwoordelijk willen zijn voor een hongersnood, heffen ze de zeeblokkade op voor de schepen die proviand naar België brengen.

Dat leidt tot de oprichting van de Commission for Relief in Belgium, die samenwerkt met het Belgisch Nationaal Comiteit om de nood van de Belgische en Noord-Franse bevolking te lenigen.

Door de CRB gecharterd schip.

Vrachtwagen met levensmiddelen

3.6. De Commission for Relief in Belgium

De CRB wordt onder de bescherming van de ambassadeurs en de ministers van Amerika en Spanje in Londen, Parijs, Den Haag en Brussel geplaatst. Het voorzitterschap wordt waargenomen door Herbert Hoover.

In grote lijnen moet de CRB zich bezighouden met de ravitaillering van bezet België en het noorden van Frankrijk. Om haar taak te vervullen installeert ze vier kantoren, een in New York, een in Londen, een in Rotterdam en een in BRUSSEL.

Het kantoor in New York koopt in heel Amerika de benodigde levensmiddelen op en centraliseert bovendien alle Amerikaanse giften in zilver of natura.

Het kantoor in Londen centraliseert en coördineert de inspanningen van de andere drie kantoren. Het groepeerde de voor België bestemde giften in zilver of natura uit alle landen van de wereld, behalve die uit Amerika. Het Londense kantoor moet de aangekochte levensmiddelen en de giften overmaken aan het Rotterdamse kantoor van de Commissie.

Het kantoor van Rotterdam neemt de door Londen opgestuurde goederen in ontvangst, slaat ze op en brengt ze vervolgens naar de opgegeven plaatsen in België.

Het Brusselse kantoor ten slotte moet, in overleg met het Nationaal Comité, de verzendingen naar het platteland in goede banen leiden en controleren. Maar het moet er vooral nauwlettend op toezien dat de ingevoerde eetwaren niet rechtstreeks of onrechtstreeks door de Duitsers in beslag worden genomen en uitsluitend worden gebruikt om te voorzien in de behoeften van de bevolking. Brussel vervoert de producten van de Nederlandse grens tot op hun bestemming in België, onderhoudt nauwe contacten met de drie andere kantoren en overlegt in naam van de Commissie met de Duitse overheid.

3.7. Immuniteit van de ingevoerde goederen

Erg snel wordt de immuniteit waarvan de voedingsmiddelen genieten, uitgebreid tot de kleding die door het Nationaal Comité wordt ingevoerd. Vanaf januari 1915 wordt de niet-opvorderbaarheidsgarantie uitgebreid tot het veevoeder en het vee dat in de bezette gebieden wordt ingevoerd. Ook fokdieren (paarden, vee) mogen niet worden opgeëist. Ingevoerde farmaceutische producten en voeringen zijn eveneens immuun... Men merkt dat de opgerichte comités macht en bekendheid verwerven bij de Duitse bezetter. Deze wil vooral voorkomen dat hij naast het voeren van een oorlog ook nog eens door honger uitgelokte onlusten moet onderdrukken.

Machtiging om een paard te houden.

3.8. Hoe raakt de hulp tot bij de bevolking?

Nu het probleem van de invoer en de verdeling van de goederen via de comités is opgelost, moet er een manier worden gevonden om de behoeftige bevolking in staat te stellen ze in huis te halen.

De bemiddelde mensen kunnen de goederen aankopen in speciaal daartoe ingerichte winkels; maar dag na dag zwelt de mensenmassa aan die, beroofd van haar broodwinning, in de onmogelijkheid verkeert om zich met geld de door het Comité ingezamelde en bedeelde goederen aan te schaffen.

Van de circa 7 500 000 inwoners zijn er 1 300 000 die actief zijn in de landbouw. De rest van de actieve bevolking verdient haar brood in de fabrieken, de handel, ... en de meesten vallen al snel zonder werk. Voor die mensen wordt de toestand erg snel kritiek. Alle sociale klassen worden getroffen. Aanvankelijk leeft iedereen van zijn reserves, maar die raken uitgeput naarmate het conflict zich toespitst. Bij die werkloosheid komt nog het verlies, door oorlogsdaden, van veel onroerende en roerende goederen, die geplunderd, opgeëist of vernield worden. Om van de verloren mensenlevens nog maar te zwijgen...

De hulp aan de bevolking is van velerlei aard en omvat voeding, kleding, brandstof en onderdak.

Iedereen kan zich aanschaffen wat hij nodig heeft via de aankoop van bonnen die kunnen worden ingeruild in de gemeentelijke winkels (de rantsoenen zijn identiek in heel de agglomeratie; controleurs zien toe op de goede werking van het systeem en leggen verantwoording af aan het Nationaal Comité).

Om mensen waarvan de armoede is vastgesteld, in staat te stellen gratis levensmiddelen in huis te halen, kan elke gemeente na goedkeuring van de vereiste subsidies bij het gemeentelijk Comité een aantal rantsoeneringsbonnen kopen die dan gratis aan de behoeftigen kunnen worden uitgedeeld.

Hoofdstuk 4 – De grote figuren van de voedselhulp

4.1. Ernest Solvay

ERNEST SOLVAY

Geboortedatum: 16 april 1838
Geboorteplaats: Rebecq (Waals-Brabant)

Beroep: Industrieel

Zijn activiteit: Ontdekt de manier om vloeibaar ammoniak te maken en vooral de techniek voor de vervaardiging van soda. Vóór de Eerste Wereldoorlog werken er bijna 20.000 bedienden en arbeiders in de Solvay-fabrieken. Het fortuin van Ernest Solvay moet dus aanzienlijk zijn.

Als de oorlog uitbreekt, biedt hij burgemeester Adolphe Max aan om de hongerende bevolking te helpen. Dankzij zijn kennis en zijn relaties richt hij het Centraal Hulp- en Voedingscomiteit op, waarvan hij voorzitter wordt.

Ernest Solvay overlijdt in 1922.

4.2. Emile Francqui

EMILE FRANQUI

Geboortedatum: 25 juni 1863
Geboorteplaats:
Beroep: Ingenieur.

Zijn activiteit: Vertrekt in 1897 naar China om er namens België te onderhandelen over een contract voor de uitbouw van

een spoorwegnet. Tijdens die opdracht maakt hij kennis met Herbert Hoover.

Vervolgens wordt hij afgevaardigd bestuurder van de Banque d'Outremer.

Staat in 1914 mee aan de wieg van het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit en wordt er uitvoerend voorzitter van. Tijdens de volledige duur van de oorlog werkt hij samen met zijn Amerikaanse collega Herbert Hoover, voorzitter van de CRB.

Emile Francqui sluit zijn carrière af als gouverneur van de Société Générale de Belgique.

In 1934 wordt hij benoemd tot minister van Staat.

Emile Francqui overlijdt op 18 november 1935.

4.3. Herbert Hoover

Het Belgisch Nationaal Comiteit heeft zich in de persoon van Emile Francqui reeds verzekerd van een man met ervaring; voor de Commission for Relief in Belgium wordt die zware taak toevertrouwd aan Herbert Hoover. Hij wordt gekozen om zijn bekwaamheid en houdt zich in Engeland bezig met de ravitaillering van België.

Tijdens de vier oorlogsjaren en zelfs daarna bundelen het Nationaal Comiteit en de CRB zonder verpozen en soms in moeilijke omstandigheden hun krachten om de bevolking van de hongersnood te redden.

4.3.1. Herbert Hoover: identiteitskaart

HERBERT CLARK HOOVER

Geboortedatum: 10 augustus 1874
Geboorteplaats: West Branch, IOWA

Beroep: Ingenieur

Opdrachten: Organiseert en coördineert de humanitaire acties voor de bevolking tijdens de oorlog van 1914-1918.

Vanwege zijn humanitaire acties en zijn bekwaamheid wordt hij in 1917, wanneer zijn land zich in de oorlog mengt, aangesteld tot Amerikaans minister van Landbouw.

Is dan niet alleen belast met de ravitaillering van de burgers, maar ook van het leger.

Na de oorlog organiseert hij de humanitaire hulpverlening voor miljoenen hongerende Centraal-Europeanen en breidt die hulp uit tot Rusland.

Wordt vervolgens van 1921 tot 1928 minister van Handel, waarna hij wordt verkozen tot 31e president van de Verenigde Staten van Amerika van 1929 tot 1933.

Nadien blijft hij tot het einde van zijn dagen actief in de verschillende opeenvolgende regeringen.

Datum van overlijden: 20 oktober 1964, op 90-jarige leeftijd.

Plaats van overlijden: New York, geveld door kanker.

4.3.2. De mens Herbert Hoover

Op 11-jarige leeftijd wordt Herbert Hoover wees. Hij wordt opgevangen door zijn oom John Minthorn, geneesheer en schooldirecteur. Zijn karakter wordt gevormd en hij leert zich alleen uit de slag trekken. Later zal hij van zichzelf zeggen: “Mijn kinderdroom bestond erin altijd en overal mijn brood te kunnen verdienen zonder hulp van anderen.”

Eerst werkt hij als kantoorbediende in het bedrijf van zijn oom. Ondertussen volgt hij avondlessen aan een handelsschool en bekwaamt hij zich in boekhouding en dactylografie.

In het najaar van 1891 schrijft Herbert Hoover zich in aan de Stanford University van Palo Alto. Wanneer hij niet in de les zit, klust hij bij om zijn studie te financieren. Drie maanden vóór zijn 21e verjaardag, in mei 1895, behaalt hij zijn diploma van ingenieur.

Gehard door de school van het leven groeit hij uit tot wat men een “selfmade man” noemt, begiftigd met een krachtige persoonlijkheid.

In 1899 trouwt hij en vertrekt naar China als hoofdingenieur in dienst van Amerikaanse industriëlen en financiers die er de uitbouw van een spoorwegnet bestuderen. In juni 1900 breekt de Bokseropstand uit en komen Hoover en zijn echtgenote gedurende bijna een maand in het heetst van de strijd terecht. Daar stellen Herbert en zijn vrouw zich voor het eerst ten dienste van de bevolking, zij in ziekenhuizen, hij door de bouw van barricades.

Werken voor geld alleen schenkt Hoover geen voldoening meer en hij gaat zich steeds meer interesseren voor humanitaire projecten.

4.3.3. De eerste humanitaire acties van Herbert Hoover

Op 3 augustus 1914 krijgt Herbert Hoover een oproep om hulp van de Amerikaanse ambassadeur in Groot-Brittannië, Walter Hines Page. Deze vraagt hem de repatriëring van ongeveer 120.000 landgenoten te organiseren die vastzitten op het Europese continent. Hij aanvaardt de opdracht en komt daarmee volop in de humanitaire actie terecht. Hij brengt zijn opdracht tot een goed einde en geeft daarbij blijk van zijn uitgebreide knowhow.

Meer is er niet nodig om aan hem te denken als de ravitaillering van uitgehongerde bevolkingsgroepen op het terrein moet worden geleid en georganiseerd. Opnieuw aanvaardt Hoover de opdracht en levert schitterend werk aan het hoofd van de Commission for Relief in Belgium.

Zowat 10.000.000 mensen worden op die manier van de hongersnood gered.

Hoofdstuk 5 – De financiering van de ravitaillering

5.1. De nood aan fondsen

Hoe raken de organisaties aan de aanzienlijke geldsommen die ze nodig hebben voor de aanschaf van de ingevoerde levensmiddelen? Merk op dat, aangezien die aankopen in het buitenland en bij manieren van spreken overal ter wereld gebeuren, het papiergeld niet kan dienen voor de transacties en dat er alleen goud kan worden gebruikt.

Maandelijks moeten 60 000 tot 100 000 ton levensmiddelen worden ingevoerd, wat een waarde van 30 tot 40 miljoen frank vertegenwoordigt. Buitenlandse regeringen en banken garanderen als eerste de aanvoer van dat goud. Elke maand zal het Nationaal Comité de gemeenten en de openbare instellingen de fondsen kunnen geven die ze nodig hebben. Dat alles met de garantie van de Duitse overheid dat er niet zal worden geraakt aan de gestorte sommen.

5.2. Herkomst van de fondsen

De fondsen die aanvankelijk in België worden ingezameld, worden snel ontoereikend. Vandaar dat Emile Francqui, in naam van het Nationaal Comité, de taak op zich neemt om in het buitenland fondsen voor zijn organisatie te werven. Eerst Canada, dan het Britse Gemenebest (Engeland en zijn kolonies), beantwoorden zijn oproep.

Van haar kant lanceert de Commission for Relief in Belgium, in overleg met Emile Francqui, een propagandacampagne in de twee Amerika's met de bedoeling overal en vooral in de volksklassen een stroom van sympathie voor het lijdende België op te wekken en zo massale giften in natura en zilver los te weken. Een Amerikaanse krant (de Chicago Daily Tribune) krijgt de toelating van de Belgische regering om zich op het front te begeven. De vernielingen en de ellende van het Belgische volk worden gefilmd. De uitzending van die reportage beroert de Amerikaanse bevolking. Ook de geschreven pers speelt een belangrijke rol bij de voorlichting van de mensen. In heel het land worden affiches opgehangen. België moet gered worden.

Duizenden comités beantwoorden de oproep van Herbert Hoover. Artiesten, zangers, acteurs, sterren... allemaal gebruiken ze hun bekendheid en hun talent om de massa aan te sporen. De eerste propagandacampagnes worden geboren... Dankzij deze mobilisatie wordt meer dan 100 miljoen frank ingezameld, waarvan meer dan 60 miljoen wordt toegezegd door het Britse Gemenebest, 30 miljoen door Amerika en 10 miljoen door de andere landen.

In de hele wereld kent, bemint en vereert men België nu en wordt het land door iedereen beschouwd als het nobele slachtoffer van de plicht.

Bloemzak met het opschrift "Golden Poppy"

Verskillende munten

Fête des rasés

5.3. Amerika vecht mee: gevolgen voor de CRB

In 1917 verklaart Duitsland de totale oorlog op zee. Verscheidene schepen van de CRB worden getorpedeerd en tot zinken gebracht... De situatie wordt gespannen en de diplomatieke betrekkingen tussen Duitsland en Amerika worden verbroken. De oorlog barst los tussen beide landen.

Onmiddellijk moeten alle Amerikaanse ambtenaren van de Commissie België verlaten en Herbert Hoover wordt aangesteld als controleur van de levensmiddelen in de VS. Zijn vertrek wordt in heel het land als een aanzienlijk verlies ervaren. Maar Hoover vergeet België niet en daar hij nog iets meer middelen tot zijn beschikking heeft dan in het verleden, maakt hij er een zaak van niets onverlet te laten om de ravitaillering te verbeteren en ervoor te zorgen dat ze zonder al te veel schade en vertraging kan doorgaan, ondanks de nieuwe hinderpalen die door de oorlog op zee worden opgeworpen.

Nooit in deze oorlogsjaren lag het lot van zoveel mensen in de handen van één man, die naast de bevoorrading van de bevolking nu ook moet toezien op de ravitaillering van de geallieerde troepen.

Ondanks de verschijning van Amerika op het strijdtoneel blijft de CRB in Rotterdam, in Londen en in New York de taak vervullen die ze vrij en vrijwillig op zich heeft genomen. Ze koopt nog steeds voedingsmiddelen op, brengt ze naar ons land en naar het noorden van Frankrijk en kijkt er nauwgezet op toe dat deze ravitaillering niets in de weg wordt gelegd. In België behoudt zij slechts één agent, die niet de Amerikaanse nationaliteit heeft en die belast is met het vervoer van de ingevoerde levensmiddelen van de grens naar de verschillende verbruiksplaatsen. De overige administratieve taken van de Commissie worden doorgeschoven naar het Nationaal Comité.

Daar de CRB de bezette gebieden moet verlaten, wordt zij afgelost door een nieuw Comité, het Comité Hispano-Néerlandais (Spanje en Nederland zijn immers nog altijd neutraal).

5.4. De naoorlogse periode

Na de oorlog wordt de hulp aan de bevolking nog verscheidene maanden voortgezet tot de economie zich heeft hersteld en de gezinnen opnieuw in hun behoeften kunnen voorzien.

Wanneer de hulpcomités worden opgeheven beslissen Emile Francqui en Herbert Hoover dat de resterende geldsommen moeten worden gebruikt voor de wederopbouw van België. Zo wordt meer dan de helft van het vrijgekomen kapitaal voorbehouden voor de Belgische universiteiten, waaronder die van Leuven, door de Duitsers in brand gestoken in 1914.

Later volgt de oprichting van de Universitaire Stichting in Brussel (1920), de “Belgian American Educational Foundation” (B.A.E.F.) in New York en ten slotte, op initiatief van koning Albert I, het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (1928), waarvan Emile Francqui de spilfiguur wordt.

Deel II

1914 – 1918

Het soldatenleven tijdens de Grote Oorlog

1914-1918: de Grote Oorlog

1. De aanloop tot de oorlog

Aan het begin van de XXe eeuw wordt de wereld beheerst door de grote Europese mogendheden. Overal wedijveren ze met elkaar om hun economische, maritieme en territoriale macht uit te breiden.

Wat voortdurend leidt tot spanningen onder de landen, die elkaar proberen te overtroeven.

1914. De situatie verergert. Europa raakt verdeeld: centraal vormen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Ottomaanse Rijk één geheel; tegenover hen staan Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië.

Duitsland is bijzonder machtig geworden, zijn economie is sterk ontwikkeld. Het land wil meer invloed in Europa, maar ook op het Afrikaanse continent, dat door de Fransen, de Belgen en de Engelsen onder elkaar wordt verdeeld. Voor deze laatsten kan er geen sprake van zijn wat dan ook aan Duitsland af te staan. Duitsland lonkt vanaf dan steeds nadrukkelijker naar al die rijkdommen en ziet in een oorlog de enige manier om er zich meester van te maken...

In de Balkan belet het Ottomaanse Rijk dat de Russen via de Zwarte Zee toegang krijgen tot de Middellandse Zee. De Turken beheersen de nauwe straten tussen de twee zeeën en kunnen de Russische schepen dus doen betalen, controleren of tegenhouden. Bovendien eisen de volkeren onder Oostenrijks of Ottomaans bewind in dit gebied hun onafhankelijkheid op... De toestand in dit deel van Europa wordt bijzonder gespannen en wordt niet voor niets "het kruitvat van de Balkan" genoemd.

De verschillende staten

Excelsior: Europa en het Oostenrijks-Servische conflict

2. Een moord steekt de lont in het kruitvat

Op 28 juni 1914 brengt aartshertog Frans Ferdinand, de erfgenaam van de Oostenrijks-Hongaarse troon, een bezoek aan Sarajevo, een stad in Bosnië-Herzegovina, in de Balkan. Deze Servische provincie is sinds 1908 bij Oostenrijk gevoegd en... is daar allesbehalve gelukkig mee.

Tijdens dat bezoek worden Frans Ferdinand en zijn echtgenote door de jonge Bosniër Graillo Prinzip vermoord. De Oostenrijkse reactie is onvermijdelijk. Oostenrijk-Hongarije verklaart Servië de oorlog. Rusland steunt Servië, Duitsland verdedigt Oostenrijk-Hongarije en de overige landen scharen zich elk achter hun bondgenoot. Het raderwerk van de oorlog komt in beweging.

De Duitse keizer Willem II weet dat Frankrijk en Rusland een alliantie hebben gesloten. Hij beseft dat oorlog met een van beide ook oorlog met de andere betekent... Kaiser Willem II weet zijn volk te overtuigen van de noodzaak van een conflict onder het voorwendsel dat ze door afgunstige landen worden gedwongen zich te verdedigen en dat het uur van de waarheid aangebroken is. Hij drukt zijn plannen door: eerst toeslaan in Frankrijk en daarna Rusland aanvallen...

3. Augustus 1914: België tot oorlog gedwongen

Het Duitse doel is nu duidelijk: zo snel mogelijk Frankrijk binnenvallen en zijn leger neutraliseren. Daartoe besluiten de Duitsers de kortste weg te gebruiken en die leidt door België. Maar ons land is neutraal... wat betekent dat geen enkel land het recht heeft er binnen te dringen of zich ervan te bedienen om oorlog te voeren.

Maar dat is zonder de Duitse koppigheid gerekend. Op 3 augustus vraagt Duitsland aan België om de Duitse troepen op weg naar Frankrijk op zijn grondgebied toe te laten. Koning Albert I weigert. Op 4 augustus wordt België aangevallen. Groot-Brittannië springt in de bres om ons land te beschermen.

Omdat een conflict in de lucht hing, was de algemene mobilisatie in België afgekondigd sinds 31 juli. Weinig soldaten kennen de echte reden van de oorlog. Ze krijgen weinig informatie en voor hen is het een ingewikkelde zaak, die zich ver van hun bed heeft afgespeeld. Ze hebben maar één hoop: dat ze snel naar huis mogen terugkeren.

Artikel in Paris Midi: er wordt gevochten rond Luik...

Mobilisatie van de soldaten

Kaart van de verschillende forten rond Luik.

4. Hoe zal België zich verdedigen?

Na de oorlog van 1870 hebben België en Frankrijk een fortengordel rond hun grote steden aangelegd. Die forten moeten maximaal weerstand bieden aan een vijandelijke invasie. Zo leveren steden als Luik, Namen en Antwerpen moedig slag en remmen de Duitse opmars naar Frankrijk af. Ondanks het feit dat het Belgisch leger over minder goed materiaal en minder manschappen beschikt, blijft het onder leiding van zijn koning moedig van zich af en dwingt zo

de bewondering van de andere landen af. Elk uur vertraging dat de Duitsers in België oplopen, dwarsboomt hun plannen en biedt de Fransen de gelegenheid hun verdediging beter te organiseren.

Belgisch antwoord op het ultimatum...

5. De Duitse opmars

Ondanks haar heroïsche weerstand valt de stad Luik in handen van de vijand. Geconfronteerd met de hevigheid van de gevechten besluit koning Albert stelling te kiezen in de best versterkte stad van België: Antwerpen. Het binnenland wordt dus prijsgegeven en een deel van België en Noord-Frankrijk worden bezet. De troepen van de Kaiser doen de Belgische bevolking zwaar boeten voor de weersatnd die ze heeft geboden en voeren een waar schrikbewind in: plunderingen, deportaties, opsluitingen, brandschatting en vooral willekeurige moorden op kinderen, bejaarden, mannen en vrouwen. Radeloos laat meer dan een miljoen Belgen have en goed achter en vlucht voor de aanstormende Duitsers. Velen keren terug in het najaar van 1914.

6. Het Belgisch leger biedt weerstand

Begin oktober 1914 beseffen koning Albert en zijn adviseurs dat het Duitse leger te sterk is en dat Antwerpen niet lang zal standhouden. Ze beslissen de stad te verlaten en hun Britse bondgenoten te vervoegen aan de IJzer en in en rond de stad Ieper. De koning schrijft: “De IJzer is onze laatste verdedigingslinie in België. We zullen ze tot elke prijs verdedigen.” De koning installeert zich in De Panne, dichtbij het front. Hij zal er heel de oorlog blijven. Voor hem is het belangrijk koste wat het kost weerstand te bieden en een deel van België vrij te houden. Albert I aan de zijde van zijn manschappen wordt het symbool van het verzet. Hij wordt de “ridder-koning” genoemd. Als de Duitsers Antwerpen binnenvallen, denken ze dat ze het Belgisch leger verslagen en tot overgave gedwongen hebben. In feite bezetten ze een dode stad. Een vreemde overwinning...

7. Het lot van de bevolking

De Duitsers installeren zich in België en nemen het bestuur ter hand. De Belgische bevolking van haar kant is op straffe van vervolging verplicht zich aan de nieuwe machthebber te onderwerpen. Alles wordt in het werk gesteld om de wil van de Belgische bevolking te breken: opeising van grondstoffen, afbraak van fabrieken, deportaties van Belgische arbeiders naar Duitsland... De Belgische economie moet nu dienen om Duitsland nog machtiger te maken.

Veel Belgen worden op die manier stukje bij beetje van hun inkomsten beroofd en hun lot wordt dramatisch: vrij snel is er een tekort aan alles en nog wat en doet de hongersnood zijn intrede.

Gelukkig hebben de Belgische verantwoordelijken die in functie zijn gebleven, waaronder Adolphe Max, Ernest Solvay, Francqui en anderen, het probleem vrij snel in de gaten en zij stellen alles in het werk om de toestand te verhelpen.

Er worden hulp- en voedselcomités opgericht die onmiddellijk beginnen met het lenigen van de hoogste nood. Bovendien leven de andere landen mee met de geteisterde Belgische bevolking. Materiële hulp en voedsel stromen toe uit neutrale landen als Spanje, Amerika, Nederland... met de zegen van de Duitse overheid, die maar al te blij is dat ze zich niet met dit probleem moet inlaten.

Enkele grote figuren: Whitlock, Villalobar, Vollenhoven en vooral Herber Hoover, de verantwoordelijke van de CRB.

8. Ondertussen aan het front...

Vanaf half oktober worden de gevechten aan het IJzerfront almaar heviger. Nieuwpoort, Oostende, Diksmuide en andere steden worden progressief vernield door de beschietingen van de vijand. Om de Duitse opmars tot staan te brengen besluit het Belgisch leger een deel van het slagveld onder water te laten lopen en zo een natuurlijke wal tussen de twee kampen te creëren. Daar geen van beide legers erin slaagt de tegenstander definitief te verslaan, wordt er aan het Belgische en Franse front een stellingenoorlog uitgevochten die vier lange jaren zal aanslepen en die later de “loopgravenoorlog” zal worden genoemd.

Tijdens die vier jaren wordt de soldaten niets bespaard: honger, koude, angst, gevechten, dood... We moeten standhouden, maar tegen welke prijs!

9. De totale oorlog

Begin 1915 loopt de oorlog vast, er moet tot elke prijs terreinwinst worden geboekt! Het materiaal zal dan het verschil maken. De legers worden gaandeweg uitgerust met nieuwe en dodelijker wapens: mitrailleurs, steeds zwaardere obussen en kanonnen, tanks, gasbommen... De soldaten moeten zich aanpassen aan die nieuwe moorddadige tuigen; ook hun uitrusting ondergaat ingrijpende veranderingen: het gasmasker maakt zijn opwachting, de stalen helm vervangt zijn leren tegenhanger, het uniform krijgt een andere kleur om minder op te vallen in de omgeving, en tal van andere uitvindingen dienen maar één doel: proberen wat langer te overleven in deze hel...

De oorlog is totaal, er wordt niet alleen op het land, maar ook in de lucht gevochten, waar voor het eerst vliegtuigen worden ingezet in een conflict. En op zee groeit de onderzeeër uit tot een geducht wapen.

Elke aanval maakt steeds meer slachtoffers. De soldaten sterven bij duizenden...

Zeppelinloods in Daussoix

10. 1916: annus horribilis

1916 wordt een bloedig jaar. Als de Duitsers in februari vaststellen dat ze geen doorbraak kunnen forceren aan de Somme, vallen ze lager aan en begint de slag van Verdun, de langste veldslag van de oorlog: 302 dagen van onafgebroken gevechten.

Verdun wordt het symbool van het verzet en de absolute verschrikking. Geen vierkante meter terrein wordt door het artillerievuur gespaard, miljoenen obussen ploegen het slagveld om.

De balans is zwaar:

Aan Franse zijde: 220 000 doden – 215 000 gewonden.

Aan Duitse zijde: 330 000 doden, vermisten en gewonden.

Terwijl de Duitsers proberen door te breken in Verdun, lanceren de geallieerden een groot offensief aan de Somme. Ze denken dat ze het pleit definitief kunnen beslechten. Maar de Duitsers verdedigen zich met hand en tand. Ook hier worden honderdduizenden mannen gevangengenomen, gewond of gedood.

11. Het jaar van het verschil: 1917

Aangezien het verschil niet kan worden gemaakt op het land, worden de gevechten toegespitst op zee. De geallieerden, in hoofdzaak de Engelse vloot, blokkeren de Duitse havens en houden de bevoorradingsschepen tegen. Daarop ontketenen de Duitsers een totale oorlog op zee: geen enkel geallieerd schip mag er nog door. Ze denken dat hun vijanden, als hun bevoorrading wordt afgesneden, het niet langer dan enkele maanden zullen uithouden. Maar naast de geallieerde schepen vallen de Duitsers ook de schepen van de neutrale landen aan die onder meer de bevolking van eten voorzien.

Zo worden ook Amerikaanse schepen tot zinken gebracht (onder meer de Lusitania, getorpedeerd met honderden Amerikanen aan boord, waarvan er 124 het leven laten). Omdat de Duitsers weigeren hun torpederingen te staken, verklaren de VS Duitsland op 6 april 1917 de oorlog. In juni al ontschepen de eerste Amerikaanse troepen in Frankrijk. De komst van de Amerikanen versterkt de geallieerde slagkracht aanzienlijk.

In België worden tussen 31 juli en 10 november 1917 verschrikkelijke veldslagen uitgevochten in de streek van Ieper. De Engelsen willen door de Duitse linies breken en zich meester maken van strategische punten, maar de vijand biedt eens te meer onverwacht veel weerstand. Slechts na meer dan drie maanden felle strijd slagen de Engelsen in hun opzet. Meer dan 250.000 manschappen verliezen er het leven.

De loopgraven van Ieper worden later omgedoopt tot “de dodengang”...

12. Het beslissende jaar: 1918

In april 1918 lanceren de Duitsers een groot offensief waarmee ze door de Belgische linies willen breken om de geallieerden vanuit Duinkerken in de rug aan te vallen. Maar de Belgen vechten terug en laten de Duitsers niet door. Overal, van de Somme tot in Vlaanderen, wordt de vijand tegengehouden en teruggedrongen.

Elke geallieerde overwinning ondermijnt het moreel van de Duitsers. Gedesorganiseerd geven velen zich over of slaan op de vlucht. Ze keren terug naar Duitsland waar de bevolking, uitgehongerd, ontgoocheld en misnoegd, net als in Rusland een revolutie ontketent en keizer Willem II verjaagt.

In die omstandigheden rest de Duitsers alleen nog de capitulatie. De wapenstilstand wordt ondertekend op 11 november 1918. Duitsland heeft de oorlog verloren.

Op 22 november maakt koning Albert aan het hoofd van zijn dappere troepen zijn opwachting in Brussel.

13. Een balans

Het conflict heeft vier jaar, drie maanden en zeven dagen geduurd. Een nauwkeurige balans opmaken is onmogelijk: 10 miljoen soldaten gedood, 20 miljoen gewond misschien, waarvan 7 miljoen zwaar gehandicapt, een cijfer waar nog 13 miljoen burgerslachtoffers aan toegevoegd moeten worden.

Tijdens de oorlogsjaren verliezen koning Albert en koningin Elisabeth op geen enkel ogenblik het droeve lot van het land uit het oog. Ondanks zijn aanwezigheid aan het front wordt de koning geregeld op de hoogte gehouden van de situatie van het Belgische volk en stelt hij alles in het werk om het te helpen en zijn beproeving te verlichten.

Met hoevelen zijn zij, soldaten, vrouwen en mannen van het volk, die met hun verzet en hun moed de prijs van de vrijheid hebben betaald?

Gabrielle Petit, Edith Cavell, Jacques de Dixmude zijn er maar enkelen van.

En wat te zeggen van al die soldaten uit de kolonies? Ontworteld, maar desondanks in een conflict gegooid dat ze niet begrepen.

Ook al moest dit de “laatste van de laatste” zijn, niets zal ooit nog zijn zoals het was. De nederlaag heeft een bittere smaak en de roep naar wraak zal 20 jaar later losbarsten en de wereld opnieuw onderdompelen in een bloedig conflict.

Edith CAVELL

Pocketuitgave van *La Libre Belgique*